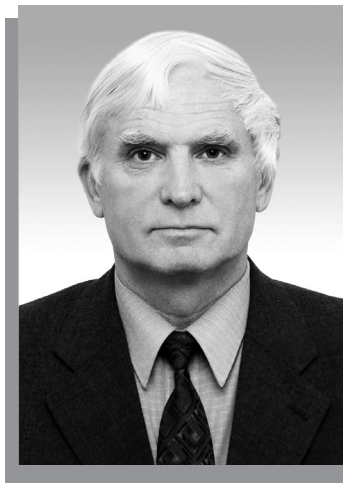

В. ГОНЧАРЕНКО

*завідувач кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор*

УДК 340.15:94(477)«1921/1929»

Конституційне будівництво в Україні за часів нової економічної політики (1921–1929 рр.)

У статті аналізуються норми Конституції УСРР 1919 р., яка діяла до середини 1920-х рр., з'ясовані причини, які обумовили необхідність внесення змін до цієї Конституції. Серед основних причин були такі обставини, як: накопичення досвіду державного будівництва в республіці на початку непу, утворення у 1922 р. Союзу РСР і входження до його складу УСРР, утворення у складі УСРР у 1924 р. Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки, зміни в адміністративно-територіальному устрої УСРР. Висвітлений процес підготовки проекту нової Конституції УСРР та з'ясовані причини відстрочки прийняття нової Конституції у 1927 р. Проаналізовані основні положення прийнятої XI Всеукраїнським з'їздом Рад у 1929 р. нової Конституції УСРР.

Ключові слова: нова економічна політика, Конституція УСРР 1919 р., Конституція УСРР в редакції 1925 р., Конституція УСРР 1929 р., конституційний процес в Україні.

Історія держави і права України багата на важливі події. Вагоме місце в ній належить конституційному будівництву. Унікальним документом є Конституція Пилипа Орлика 1710 р. – видатна пам'ятка української політико-правової думки XVIII ст. Затверджена 29 квітня 1918 р. Українською Центральною Радою Конституція УНР передбачала впровадження в Україні пар-

ламентської республіки. Величезний досвід був накопичений і в радянські часи, дослідження якого дозволяє отримати додаткові аргументи на користь висновку про безперспективність функціонування радянської моделі влади в країні.

В історії радянської України у самостійний період дослідники виділяють державу і право за часів нової економіч-

ної політики (1921–1929 рр.). У межах цього періоду відбулося багато змін у законодавчому регулюванні питань державного, господарського та соціально-культурного будівництва в республіці. Досить активним у цей час було і конституційне будівництво в УСРР.

На початку нової економічної політики в республіці діяла Конституція УСРР 1919 р. Вона була прийнята 10 березня 1919 р. на III Всеукраїнському з'їзді Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, який відбувся у м. Харкові. Остаточню перша Конституція УСРР була затверджена на засіданні Всеукраїнського ЦВК (ВУЦВК) 14 березня 1919 р. В основу Конституції УСРР 1919 р. була покладена Конституція РСФРР 1918 р., що є одним зі свідчень значної залежності конституційного будівництва в Україні від державотворчих процесів у більшовицькій Росії. Конституція УСРР 1919 р. «базувалась на програмних положеннях марксистсько-ленінського вчення про соціалістичну революцію і диктатуру пролетаріату» [1, с. 52]. Майними ідеями соціалізму і диктатури пролетаріату були пронизані майже усі статті цієї Конституції. Так, наприклад, в основу побудови нового суспільного ладу в Україні Конституція УСРР закладала принцип скасування приватної власності на землю і на засоби виробництва, про що наголошувалося у першому розділі Конституції «Основні постанови». Таких приватних власників, як капіталісти і поміщики, Конституція у ст. 1 називала «віковими гнобителями і експлуататорами» пролетаріату і найбіднішого селянства [2, с. 60]. Негативним було ставлення Конституції і до

інших заможних класів суспільства (ст. 2 Конституції). У цій же статті прямо заявлялося, що завданням диктатури пролетаріату «є здійснення переходу від буржуазного ладу до соціалізму, шляхом проведення соціалістичних реформ і систематичного продавлення всіх контрреволюційних намірів з боку заможних класів» [2, с. 60]. Таким чином, в основу суспільного і державного ладу в УСРР перша радянська Конституція України покладала класовий принцип. При цьому буде доречним зазначити, що зовсім інші завдання ставила перед Українською Народною Республікою Конституція УНР, прийнята Українською Центральною Радою 29 квітня 1918 р. У статті 1 цієї Конституції наголошувалося таке: «1. Відновивши своє державне право, як Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вольностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині є державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною» [2, с. 44].

На початку нової економічної політики норми Конституції УСРР 1919 р. виявляли свою дію у різних формах. Так, відповідно до Конституції функціонували центральні й місцеві органи влади і управління. Регулярно скликалися Всеукраїнські з'їзди Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. Згідно ж зі ст. 10 Конституції УСРР 1919 р. Всеукраїнський з'їзд Рад був вищою владою в УСРР. Як і передбачалося Конституцією, Всеукраїнські з'їзди Рад обирали Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, який у період між Всеукраїнськими з'їздами

Рад був вищою владою в республіці. У свою чергу, ВУЦВК обирав членів уряду України – Рад Народних Комісарів УСРР. Функціонували на початку нової економічної політики також місцеві органи радянської влади, якими були, згідно зі ст. 18 Конституції УСРР 1919 р.: а) Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (міські та сільські), а також обрані ними виконавчі комітети (виконкоми); б) З'їзди Рад (губернські, повітові і волосні, а також обрані ними виконавчі комітети (виконкоми) [2, с. 63]. Зазначені органи місцевої влади формувалися шляхом виборів. Тобто були задіяні норми Конституції УСРР 1919 р., які визначали загальні засади виборчого права в Україні. При цьому у процесі виборів обов'язково враховувались норми Конституції, якими цілі верстви громадян УСРР позбавлялись виборчих прав [3]. Певною мірою діяли норми розділу Конституції УСРР 1919 р. «Декларація прав і обов'язків працюючого і експлуатуємого народу України», яка надавала трудящим «всі права і можливості в області громадянського і політичного життя» [2, с. 64]. Так, у ст. 32 Конституції наголошувалося, що «УСРР, визнаючи рівні права за працюючими, незалежно від їх раси і національності – об'являє суперечним основним законам республіки... яке б не було пригнічення національних меншостей, або обмеження їх рівноправності» [2, с. 65]. При цьому, задля об'єктивності, слід зазначити, що за часів нової економічної політики забезпеченню економічних, політичних, культурних прав і інтересів національних меншин в УСРР приділялась значна увага. І це не випадково.

Станом на середину 1920-х рр. в Україні із населення республіки, яке налічувало 28 894 742 особи, національні меншини складали 5741 531 особу [4, с. 59]. Так, відповідно до мови національних меншин відкривалися школи, театри, видавалась періодика, підручники, художня та інша література [5, с. 9–10]. Почали функціонувати особливі національні камери народних судів. Судочинство в них здійснювалося мовою національних меншин. Це передбачалося ст. 18 декретів ВУЦВК і РНК УСРР від 1 серпня 1923 р. «Про заходи по забезпеченню рівноправ'я мов і про сприяння розвитку української мови» [6]. Важливе місце серед заходів щодо забезпечення прав національних меншин займало виділення національних адміністративно-територіальних одиниць (районів, сільських і селищних Рад).

На розвиток положень Конституції УСРР 1919 р. про систему державних органів УСРР у перші роки нової економічної політики приймалися нормативні акти, які детально регламентували їх діяльність. Так, наприклад, нормативним актом, який стосувався принципових моментів організації та діяльності Всеукраїнського з'їзду Рад, Всеукраїнського ЦВК, Президії ВУЦВК, була постанова V Всеукраїнського з'їзду Рад (25 лютого – 3 березня 1921 р.) «Про радянське будівництво» [7, с. 91]. Норми постанови «Про радянське будівництво» за своїм змістом були нормами конституційними і тим самим доповнювали Конституцію УСРР 1919 р. у частині, що стосувалася центральних органів влади УСРР. У зв'язку з тим, що Конституція УСРР 1919 р. не торкалася багатьох, так би мовити, регламентних

моментів, тому ці питання регламентувались іншими нормативними актами. Так, друга сесія ВУЦВК п'ятого скликання прийняла 8 травня 1921 р. «Положення про Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет» [8, с. 78–79]. Постанова містила низку новацій, які доповнювали Конституцію УСРР 1919 р. і тим самим забезпечували ефективну роботу сесій ВУЦВК, членів Всеукраїнського ЦВК. Накопичений досвід організації та діяльності ВУЦВК і Президії ВУЦВК за перші роки непу був законодавчо закріплений у прийнятому третьою сесією ВУЦВК восьмого скликання 12 жовтня 1924 р. «Положенні про Всеукраїнський Центральний Комітет Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (ВУЦВК)». У цьому нормативно-правовому акті положення Конституції УСРР 1919 р., що стосувалися ВУЦВК, набули свого логічного розвитку. Норми зазначеного «Положення» були конституційними за своїм характером.

Таким чином, у перші роки нової економічної політики діяли як норми Конституції УСРР 1919 р., так і правові акти, прийняті на основі цієї Конституції. У той же час деякі норми прийнятої у період так званого «воєнного комунізму» Конституції УСРР 1919 р. за часів непу дещо розходилися з нормами окремих нормативних актів, прийнятих для правового забезпечення нової економічної політики. Як уже зазначалося, Конституція декларувала скасування приватної власності не тільки на землю, а й на «всі інші засоби виробництва» (ст. 3 Конституції). Прийнятий у 1922 р. в умовах непу Цивільний кодекс УСРР поряд із державною і кооперативною власністю

допускав приватну власність. Стаття 54 Цивільного кодексу УСРР 1922 р. зазначала, що «предметом приватної власності можуть бути: не націоналізовані будівлі, підприємства торгівлі, промисловості, що мають найманих працівників не більше передбаченої особливими законами кількості, знаряддя та засоби виробництва, гроші, цінні папери та інші цінності, в тому числі золота і срібна монета та іноземна валюта; предмети хатнього і власного вжитку, товари, які продавати законом не заборонено, та всіляке невилучене з приватного обороту майно» [9]. Стосовно підприємців-приватників узагальнюючим у період непу став термін «непман». Але загалом економічні позиції непманів через застосування радянською владою різноманітних обмежень як економічного, так і адміністративного характеру, були слабкими і безперспективними в умовах панування радянського режиму в Україні в розглядуваний період.

Таким чином, у перші роки непу була прийнята низка нормативних актів конституційного характеру, які належало відобразити в тексті Конституції. Крім того, великі зміни в державному будівництві УСРР відбувалися у зв'язку з утворенням у 1922 р. Союзу РСР і входженням до його складу Української СРР. Ця подія знайшла своє відображення в Конституції СРСР 1924 р., прийняття якої потрібно було відобразити і у Конституції УСРР. Не могли не вплинути на конституційне будівництво в УСРР і такі важливі події, як утворення у 1924 р. у складі УСРР Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки (АМСРР) і проведення на початку 1920-х рр. адміністративно-те-

риторіальної реформи. Тобто питання внесення змін до Конституції УСРР 1919 р. назріло. А тому, керуючись ст. 6 Конституції УСРР 1919 р., VIII Всеукраїнський з'їзд Рад, який відбувся у січні 1924 р., доручив Всеукраїнському ЦВК переглянути Конституцію УСРР 1919 р. відповідно до Конституції СРСР і надати проект оновленої Конституції на затвердження IX Всеукраїнського з'їзду Рад [10, с. 140]. Такий проект було розроблено. 9 травня 1925 р. на засіданні Президії ВУЦВК і РНК УСРР було заслухано доповідь Наркому юстиції і одночасно Прокурора республіки М. О. Скрипника про зміни Конституції УСРР 1919 р. Було постановлено затвердити проект постанови про зміни Конституції, надані Конституційною комісією ВУЦВК [11]. 10 травня IX Всеукраїнський з'їзд прийняв постанову Рад «Про зміну Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки» [12].

У зазначеній постанові перш за все констатувалось, що Конституція УСРР 1919 р. «на протязі понад 6-річної своєї чинності була тим основним законом, що на ньому зміцнювалося і розвивалося державне будівництво робітничо-селянської влади на Україні» [2, с. 79]. А потім у постанові наводилися обставини, які вимагали внесення змін до Конституції республіки. Ось текст цієї частини постанови: «З утворенням Союзу Радянських Соціалістичних Республік, перед Українською Соціалістичною Радянською Республікою стоїть завдання, зважаючи на артикул 5 Конституції Союзу РСР, поробити в своїй Конституції зміни відповідно до Конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Так само, з розв'язанням низки революційних завдань, що намічено було Конституцією до негайного виконання, з установленням УСРР низки основних законів у царині державного радянського будівництва та національно-культурного життя, з утворенням у складі УСРР Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки і з переходом на 3-ступеневу систему управління, наспіла потреба проробити відповідні зміни в чинній Конституції УСРР» [2, с. 79]. Керуючись зазначеним, IX Всеукраїнський з'їзд Рад постановив доручити Всеукраїнському ЦВК підготувати до чергового X Всеукраїнського з'їзду Рад проект нової Конституції УСРР, до виконання цього відповідального завдання затвердив низку змін до Конституції УСРР 1919 р.

Перш за все з'їзд вніс суттєві зміни до ст. 6 Конституції з метою приведення її до Конституції СРСР 1924 р. Вхідження УСРР до складу Союзу РСР знайшло своє відображення і в інших статтях Конституції УСРР. Так, у ст. 8 тепер вказувалось, що взаємовідносини між найвищими органами УСРР і СРСР, а також взаємовідносини між центральними органами УСРР і центральними органами Союзу РСР встановлювалися Конституцією СРСР. Стаття 14 Конституції УСРР у новій редакції визначала структуру РНК УСРР і положення уповноважених загальносоюзних наркоматів при уряді УСРР. У статті 4 Конституції УСРР нової редакції закріплювалось входження до складу УСРР АМСРР. У статті 18 Конституції в редакції 1925 р. знайшла своє закріплення адміністративно-територіальна реформа, проведена в республіці, зокре-

ма, у зв'язку з ліквідацією губерній і переходом на 3-ступеневу систему управління.

IX Всеукраїнський з'їзд Рад заслухав доповідь про Конституцію АМСРР, схвалену I Всеболгарським з'їздом Рад, і постановив затвердити цю Конституцію [13, с. 32].

Внесення IX Всеукраїнським з'їздом Рад до Конституції УСРР 1919 р., безперечно, важливих і невідкладних змін не знімало, однак, із порядку денного питання про необхідність прийняття нової Конституції УСРР. Тому IX Всеукраїнський з'їзд Рад, як уже зазначалося, визнав за потрібне повністю переробити до X Всеукраїнського з'їзду Рад Конституцію республіки. При цьому М. О. Скрипник у доповіді на з'їзді про Конституцію УСРР підкреслив, що проект нової Конституції УСРР слід обов'язково винести на «широке обговорення всіма нашими Радами, на всіх окружних, районних з'їздах, у всіх робітничих і селянських організаціях». «Це, – продовжував доповідач, – зробить Конституцію результатом спільних думок наших широких робітничих і селянських мас» [14, с. 379]. Такий підхід до обговорення проекту Конституції не втратив актуальності і в наш час.

Але складна і тривала робота зі створення проекту нової Конституції УСРР до X Всеукраїнського з'їзду Рад, який мав бути скликаний у травні 1927 р., так і не була завершена. Секретар ВУЦВК А. І. Буценко пояснював це тим, що уряд України визнав за потрібне провести широке обговорення розробленого Наркоматом юстиції УСРР проекту нової Конституції УСРР місцевими органами влади, але на момент відкриття

X Всеукраїнського з'їзду Рад «відгуки і пропозиції з місць не були отримані у достатній кількості» [15, с. 10]. Крім того, є свідчення, що проект нової Конституції УСРР нижче окружних виконкомів не надсилався. Як зазначалося в літературі, «свідчень про те, що проект Конституції широко обговорювався на підприємствах і в селах, немає» [16, с. 28]. Тому самі зауваження на проект Конституції УСРР, за словами Ю. Мазуренка, «мали характер бюрократичної роботи», і у своїй більшості мали редакційний, а не принциповий характер [16, с. 28]. Тому не випадково X Всеукраїнський з'їзд Рад, заслухавши 13 квітня 1927 р. інформацію Секретаря ВУЦВК А. І. Буценка про проект Конституції УСРР, постановив «доручити черговій сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету затвердити нову редакцію Конституції УСРР і подати її на остаточне затвердження XI Всеукраїнського з'їзду Рад» [10, с. 199].

На виконання постанови X Всеукраїнського з'їзду Рад Конституційна комісія ВУЦВК створила для попередньої розробки проекту нової Конституції УСРР підкомісію у складі Голови підкомісії і членів – представників від ЦК КП(б)У, ВУЦВК, РНК УСРР, Наркомату юстиції УСРР [1, с. 103]. 23 березня 1929 р. відбулося розширене засідання Конституційної комісії ВУЦВК, на якому ґрунтовно розглядався проект Конституції УСРР, розроблений зазначеною підкомісією. Конституційна комісія прийняла за основу проект нової Конституції УСРР і обрала редакційну комісію з тим, щоб та здійснила остаточне редагування проекту Конституції УСРР. Остаточний проект нової Конституції

УСРР був схвалений Президією ВУЦВК напередодні відкриття чергового XI Всеукраїнського з'їзду Рад.

15 травня 1929 р. XI Всеукраїнський з'їзд Рад після всебічного обговорення доповіді про проект нової Конституції УСРР і роботи комісії з підготовки резолюції про прийняття Конституції затвердив Конституцію Української СРР 1929 р. Вона складалася з п'яти розділів: 1) «Загальні засади»; 2) «Організація радянської влади»; 3) «Про виборчі права»; 4) «Про бюджет Української СРР»; 5) «Про Герб, Прапор і столицю Української СРР».

В основі Конституції УСРР 1929 р., як до цього в Конституції УСРР 1919 р., була утопічна концепція марксизму-ленінізму про диктатуру пролетаріату і відторгнення приватної власності на засоби виробництва і основні природні багатства. Так, на початку першого розділу Конституції проголошувалося, що «ця Конституція визначає основні завдання та форми організації диктатури пролетаріату, що ставить перед собою за мету остаточно подолати буржуазію, знищити експлуатацію людини людиною та здійснити комунізм, коли не буде ні поділу на класи, ні державної влади» [2, с. 86]. А тому ст. 1 Конституції наголошувала, що «Українська Республіка є соціалістична держава робітників та селян. Вся влада в межах Української Соціалістичної Радянської Республіки належить Радам робітничих, селянських та червоноармійських депутатів» [2, с. 86]. Економічну основу цієї держави Конституція УСРР 1929 р. визначала у ст. 4 таким чином: «4. Вся земля, надра, ліси і води, а також фабрики, заводи, банки, залізничний, водний та по-

вітряний транспорт і засоби зв'язку є соціалістичною державною власністю на підставах, визначених законодавством Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Української Соціалістичної Радянської Республіки. Зовнішня торгівля визнається державною монополією» [2, с. 87]. Слід зазначити, що у цитованій статті на першому місці стоїть законодавство Союзу РСР. Це зовсім не випадково. На момент прийняття нової Конституції УСРР Українська СРР входила до складу Союзу РСР – союзної держави. Цей факт знайшов своє відображення і у ст. 3 Конституції УСРР 1929 р. В ній, зокрема, зазначалося, що Українська СРР входить до складу СРСР «як суверенна держава і зберігає за собою право вільного виходу з Союзу». У зв'язку з цим доречним буде підкреслити, що на той час механізму виходу союзної республіки зі складу СРСР не існувало в природі, а тому право виходу залишалося фікцією. Крім того, у ч. 2 зазначеної статті вказувалося, що суверенітет УСРР обмежений лише в межах, зазначених у Конституції Союзу РСР, і лише в предметах, що їх віднесено до компетенції СРСР, і що «поза цими межами Українська Соціалістична Радянська Республіка здійснює свою державну владу самостійно» [2, с. 86]. Якщо врахувати, що Конституція СРСР 1924 р. на найвищому рівні закріплювала принцип верховенства загальносоюзних органів влади і управління та загальносоюзного законодавства у найголовніших галузях права, то, як слушно зауважував О. М. Мироненко, все це перетворювало проголошений у Конституції УСРР 1929 р. суверенітет «на політичний міф» [17, с. 40].

У першому розділі Конституції УСРР 1929 р. перелічувалися політичні права для трудящих. У той же час Конституція позбавляла права обирати і бути обраними до державних органів цілу низку категорій громадян України, про що говорилося у ст. 67 Конституції. Тобто класовий підхід був притаманний нормам Конституції, які визначали правове становище населення республіки. Враховуючи плідний досвід попередніх років у забезпеченні прав і інтересів національних меншин, які проживали на території УСРР, Конституція наполягала на неприпустимості обмеження прав і свобод національних меншин, що тут мешкали, надавала їм усім можливість користуватися рідною мовою, а також право створювати національні адміністративно-територіальні одиниці. Останнє право реально було реалізовано на практиці. Так, робота по національному районуванню була завершена на початку 1931 р. На цей час в УСРР національних районів нараховувалося 25 [18, с. 69]. Національних сілрад нараховувалося 995, національних селищних Рад – 89 [19, с. 123]. Конституція

УСРР 1929 р. містила також норми про входження до складу УСРР Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки.

Конституція ретельно регламентувала організацію та правове становище центральних і місцевих органів влади управління. До центральних органів Конституція відносила Всеукраїнський з'їзд Рад, Всеукраїнський ЦВК, Президію ВУЦВК та Раднарком УСРР. До місцевих органів Основний Закон УСРР відносив окружні і районні з'їзди Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів та їх виконавчі комітети.

Завершувалась Конституція ст. 82, в якій зазначалося, що столицею Української СРР є місто Харків.

Конституція УСРР 1929 р. припинила свою дію з прийняттям у 1937 р. нової Конституції УРСР Надзвичайним XIV з'їздом Рад УРСР.

Таким чином, у період нової економічної політики в Україні відбувався активний процес конституційного будівництва, у ході якого був накопичений чималий досвід у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Таранов А. П. Історія Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки / А. П. Таранов. – К. : Вид-во АН Укр. РСР, 1957. – 167 с.
2. Історія конституційного законодавства України : зб. док. / упоряд. В. Д. Гончаренко. – Х. : Право, 2007. – 256 с.
3. Гончаренко В. Правовий статус населення України за Конституцією УСРР 1919 р. / В. Гончаренко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2011. – № 4. – С. 62–64.
4. Стоян П. К. Адміністративно-територіальна реформа УСРР 1922–1925 рр. / П. К. Стоян // Проблеми правознавства. – 1967. – Вип. 7. – С. 51–61.
5. Буценко А. І. Радянське будівництво серед нацменшостей УСРР (Тези доповіді на IV сесії ВУЦВК X скликання) / А. І. Буценко. – Х. : ВУЦВК, 1928.
6. СУ УСРР. – 1923. – № 29. – Ст. 435.
7. Съезды Советов Союза ССР, союзных, автономных республик : сб. док. : в 3 т. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. – Т. 2. – 615 с.
8. Отчет Второй сессии Всеукраинского Центрального Исполнительного Комитета 5-го созыва (5–8 мая 1921 г.). – Харьков : ВУЦИК, 1921. – 79 с.

9. СУ УССР. – 1922. – № 55. – Приложение к ст. 780.
10. Съезды Советов союзных и автономных советских социалистических республик. Сборник документов 1923–1937 гг. : в 7 т. – М. : Юрид. лит., 1964. – Т. V. – 686 с.
11. ЦДАВОВУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1746. – Арк. 165.
12. ЗУ УСРР. – 1925. – № 47. – Ст. 302.
13. IX Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (3–10 травня 1925 р.) : резолюції. – Х. : ВУЦВК, 1925. – 68 с.
14. IX Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (3–10 травня 1925 р.) : стенограф. звіт. – Х. : ВУЦВК, 1925. – 657 с.
15. Буценко А. Конституції СРСР і УСРР / А. Буценко // Рад. Україна. – 1927. – № 7–8.
16. Мазуренко Ю. Кілька слів про проект Конституції УСРР / Ю. Мазуренко // Рад. Україна. – 1919. – № 1–2.
17. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. – К. : Ін Юре, 1997. – 60 с.
18. Болтенкова Л. Ф. Интернационализм в действии / Л. Ф. Болтенкова. – М. : Мысль, 1988. – 221 с.
19. Скрипник М. О. Перебудовчими шляхами (Проблеми культурного будівництва нацменшин України) : доп. на I Всеукр. конф. культурно-освітніх робітників нацменшостей (20 трав. 1931 р.) / М. О. Скрипник // Укр. іст. журн. – 1989. – № 8.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2015.

Гончаренко В. Конституционное строительство в Украине в период новой экономической политики (1921–1929 гг.)

В статье анализируются нормы Конституции УССР 1919 г., которая действовала до середины 1920-х гг., установлены причины, обусловившие необходимость внесения изменений в эту Конституцию. Среди основных причин были следующие: накопление опыта государственного строительства в республике в начале нэпа, образование в 1922 г. Союза ССР и вхождение в его состав УССР, образование в составе УССР Автономной Молдавской Социалистической Советской Республики, изменения в административно-территориальном устройстве УССР. Освещен процесс подготовки проекта новой Конституции УССР, выявлены причины отсрочки принятия новой Конституции УССР в 1927 г. Проанализированы основные положения принятой XI Всеукраинским съездом Советов в 1929 г. новой Конституции УССР.

Ключевые слова: новая экономическая политика, Конституция УССР 1919 г., Конституция УССР в редакции 1925 г., Конституция УССР 1929 г., конституционный процесс в Украине.

Goncharenko V. Constitutional Construction in Ukraine during the New Economic Policy (1921–1929)

History of State and Law of Ukraine is rich in important events. Powerful experience is saved up in the country in the field of the constitutional construction. The unique document is Constitution of Orlik 1710 which was an outstanding monument to the Ukrainian political and legal thought. The constitution of UNR was adopted by the Ukrainian Central Rada on April 29, 1918 and provided creation in Ukraine of the parliamentary republic. Considerable constitutional experience was saved up also Soviet period which research allows to receive additional arguments in favor of a conclusion about hopelessness of functioning of the Soviet model of the power in the country.

Researchers allocate the state and the right in the period of new economic policy (1921–1929) during the independent period in the history of the Soviet Ukraine. Within this period there were many changes in legislative regulation of questions of the state, economic and welfare construction. At this time also the constitutional construction in the Ukrainian Socialist Soviet Republic (UkrSSR) was rather active.

At the beginning of new economic policy in the republic the Constitution of UkrSSR of 1919 worked. It was accepted on March 10, 1919 by the III All-Ukrainian congress of Councils of working, country and Red Army deputies which took place in the city of Kharkov. Finally the first Constitution of USSR was approved at a meeting of the All-Ukrainian CEC (VUTsIK) on March 14, 1919. The Constitution of RSFSR was 1918 the basis for the Constitution of UkrSSR that is one more of certificates of a complete dependence of the constitutional construction in Ukraine from such construction in bolshevtsky Russia.

Almost all articles of the Constitution of UkrSSR of 1919 were penetrated by utopian ideas of socialism and dictatorship of the proletariat. So, for example, in a basis of creation of a new social order in Ukraine this Constitution underlay the principle of elimination of a private property on the earth and on means of production about what it was told in the first section of the Constitution «Main beginnings». Such private owners as capitalists and landowners, the Constitution in article 1 called «immemorial oppressors and exploiters» of the proletariat and the poorest peasantry. The attitude of the Constitution and towards representatives of other prosperous sectors of society was negative. In article 2 of the Constitution it was unambiguously declared that «implementation of transition from a bourgeois system by socialism by carrying out socialist reforms and systematic suppression of all counterrevolutionary intentions from prosperous classes» is a task of dictatorship of the proletariat. Thus, in a basis of a social and political system in UkrSSR the first Soviet Constitution of Ukraine put the class principle which contradicted universal values.

For development of provisions of the Constitution of USSR of 1919 about system of government bodies of UkrSSR in the first years of new economic policy a number of the regulations which were in details regulating their organization and activity was adopted. So, for example, the resolution V of All-Ukrainian congress of Councils of March 1, 1921 «About the Soviet construction» was the statutory act which concerned the basic moments of construction and competence of All-Ukrainian congress of Councils, of VUTsVK, Presidium of VUTsVK. That is in the first years of new economic policy regulations of the constitutional character which provisions should be reflected in the Constitution of UkrSSR were adopted. Besides, considerable changes in the state construction of the republic happened in connection with formation in 1922 of UkrSSR and entry into its structure the Ukrainian Soviet Socialist Republic. This event was fixed in the Constitution of the UkrSSR 1924 which acceptance demanded display and in the Constitution of UkrSSR. Couldn't but affect the constitutional construction in UkrSSR such important events, as formation in 1924 the Autonomous Moldavian Socialist Soviet Republic with its inclusion in structure of UkrSSR, and also carrying out in the early twenties in Ukraine of administrative-territorial reform. Therefore the question of modification of the Constitution of UkrSSR ripened. Its decision was carried out by the X All-Ukrainian congress of Councils in May, 1925 which adopted the resolution «About Change of the Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic». However modification of the Constitution of UkrSSR of 1919 was insufficiently. It was required to develop and adopt the new Constitution of UkrSSR which would reflect all changes which happened in Ukraine in a social, political and legal order in the period of new economic policy more fully.

This gap was filled with XI All-Ukrainian congress of Councils which adopted the new Constitution of USSR on May 15, 1929.

This Constitution stopped the action because of adoption of the new Constitution Ukrainian the Soviet Socialist Republic by thy Extraordinary XIV congress of Councils in 1937.

Keywords: New Economic Policy, the Constitution of the UkrSSR 1919, the Constitution of the USSR in the wording of the 1925, the Constitution of the UkrSSR 1929, the constitutional process in Ukraine.